

<https://doi.org/10.19195/0137-1150.178.21>

Data przesłania artykułu: 4.07.2022

Data akceptacji artykułu: 16.02.2023

ANATOLII ZAHNITKO

Doniecki Uniwersytet Narodowy im. Wasyla Stusa, Ukraina

(Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine)

Комунікативно-функційна інтенційність фемінітивності та маскулінативності: граматика і семантика

Communicative and functional intentionality of femininity and masculinity: Grammar and semantics

Abstract

The article discusses the communicative and functional intentionality of femininity and masculinity in terms of grammar and semantics. The research aims to analyze the communicative and functional orientation of femininity and masculinity, examining their relationship and/or lack of correlation with feminine and masculine forms, and their manifestations in discursive practices. The article proposes distinguishing trends in contemporary feminization by diagnosing traditional-normative and gender-sensitive approaches to naming female individuals based on social status, profession, and title. Additionally, it seeks to determine the key factors driving public demand for the use of derived feminine forms. By comparing the functioning of feminine forms in the German language, the article identifies the main psychological, social, pragmatic, cognitive (including cognitive-behavioral and cultural-historical) factors that burden the national memory with noun forms for the nomination of female individuals in the modern Ukrainian language.

Keywords: femininities, masculinities, discursive practice, gender-marked form, androcentrism

Коммуникативно-функциональная интенциональность феминитивности и маскулинативности: грамматика и семантика

Резюме

В статье речь идет о коммуникативно-функциональной интенциональности феминитивности и маскулинативности в семантико-грамматическом аспекте. Цель исследования – анализ коммуникативно-функциональной направленности феминитивности и маскулинативности с выяснением их соотносительности и/или несоотносительности с феминностью и маскулинностью и закреплением в дискурсивных практиках. Предлагается разграничение тенденций современной феминизации с диагностированием традиционно-нормативного и гендерно-чувствительного подходов в номинации лиц женского пола по социальному статусу, профессии, званию, определении главных факторов общественного запроса на использование производных феминитивных форм. На фоне сопоставления с функционированием форм женского рода в немецком языке устанавливаются основные психологические, социальные, прагматические, когнитивные (когнитивно-поведенческие, культурно-исторические) факторы обременения национальной памятью форм имен существительных для номинации лиц женского пола в современном украинском языке.

Ключевые слова: феминитивы, маскулинативы, дискурсивная практика, гендерно маркированные формы, андроцентричность

Вступ

Традиційно фемінітивність і маскулінативність перебувають в опозиції, підґрунтям якої постає номінативна категорія статі, певним чином відбита в репрезентативній мотивації іменникових форм чоловічого й жіночого роду в структурі морфологічної (ширше — граматичної) категорії роду. У межах останньої наявні площини:

- 1) актуалізованих опозицій порівняно рівноправних іменникових утворень на позначення осіб родинності та свояцтва (*дідусь – бабуся; син – дочка*);
- 2) відносно нерівноправних соціумно маркованих опозицій іменникових форм на позначення осіб за соціальним, професійним та іншим статусами (*кінолог – кінологиня, майстер – майстриня, офіцер – офіцерка, психолог – психологиня, професор – професорка ↔ професориня, філолог – філологиня*) з генералізувальним функційним навантаженням морфологічної форми чоловічого роду, що мотивовано соціально-історичними, культурно-естетичними чинниками, домінуванням у суспільстві андрогенних пріоритетів.

Розглядаючи питання комунікативно-функційної інтенційності фемінітивів, їхнього силового поля в сучасній українській мові, необхідно наголосити, що воно має соціально-суспільну (вікову, теориторіальну тощо) й наукову (↔ науково-теоретичну) традицію, прикладний і/чи теоретико-прикладний виміри. Загалом в українській лінгвістиці погляд на нормативне творення

фемінітивів має історичну тяглість. Так, у 20-ті роки ХХ ст. Микола Сулима стверджував, що „професійні й інші подібні до них назви в українській мові бувають здебільшого осібні для чоловіків і осібні для жінок” (Сулима, 1928, с. 41). Не менш промовистими постають міркування І. Огієнка про такі похідні утворення, що є цілком викінченими, оскільки „наша мова витворила паристі форми для назв істот: чоловічі й жіночі” (Огієнко, 2011, с. 168). Безпосередньо фемінітиви в різних аспектах досліджували Ніна Захлюпана (Захлюпаная, 1984) — словотвірні особливості форм іменників жіночого роду на позначення професій (суфікс *-к(а)*), Марія Брус (Брус, 2010) — тенденції зміни статусу й ролі фемінітивів в історії української мови, Ніна Клименко (Клименко, 2010) — специфіка родової категоризації форм жіночого роду на позначення професій, звань і под. у зіставному аспекті (українська й новогрецька мови) та ін. Дещо новітній підхід до аналізу фемінітивних форм запропонувала Алла Архангельська, яка проаналізувала лінгвістичний статус таких утворень із послідовним з’ясуванням їхньої дискурсивної закріпленості й нормативності та кваліфікацією новітніх найменувань осіб жіночої статі в межах комунікативного етикету, узагальнила результати проведеного соціолінгвістичного обстеження про ставлення мовців різних соціальних груп до новітніх іменникових форм жіночого роду (Архангельська, 2019). Істотними є опрацювання фемінітивів у гендерному і/чи дискурсивно-гендерному (Тараненко, 2021; Космеда, Карпенко, Осіпова, Саліонович, Халіман, 2014) аспектах. Останнім часом з’явилися й короткі словнички фемінітивів для певних сфер їх фахового ужитку (Плачинда, 2018). Не менш показовими постають студіювання фемінітивів у польській (Malocha, 2018), сербській (Пауновић Родіћ, 2019), словацькій (Шпітько, 2010), іспанській (Manuel, 2019), німецькій (Wipperfurth, 2017) та інших мовах, що переконливо підтверджує динаміку їх функціонування та потребу осмислити тенденції поповнення таких похідних у різних мовах. Актуальним є розкриття статусу фемінітивів у дискурсивних практиках та визначення мотивованості їх запитуваності з опертям на диференціювання відповідних психологічних, когнітивно-поведінкових, історико-культурних, етико-мовленневих та інших чинників.

Метою статті є аналіз комунікативно-функційної інтенційності фемінітивності й маскулінативності зі з’ясуванням їх співвідносності і/чи неспіввідносності з фемінністю й маскуліністю та простеженням динаміки у функційному навантаженні похідних фемінітивів. Заявлена мета прогнозує розкриття відповідних завдань:

- 1) кваліфікація диференційних ознак фемінітивності та маскулінативності;
- 2) розкриття функційно-нормативних, функційно-узуальних і функційно-авторських інтенцій фемінітивності;
- 3) встановлення семантико-граматичних особливостей фемінітивів з опертям на статусно-еволюційні й соціально-динамічні чинники.

Новизна дослідження мотивована тим, що вперше скваліфіковано різновиди комунікативно-функційної фемінітивності та схарактеризовано функційно-нормативну, функційно-узусну та функційно-авторську інтенції фемінітивності й маскулінативності. Об'єктом розгляду постають категорії фемінітивності й маскулінативності, а предметом — засоби комунікативно-функційної інтенційності фемінітивності й маскулінативності. Матеріал дослідження — мова сучасних засобів масової інформації, твори сучасних українських письменників (Сергія Жадана, Максима Кідрука, Андрія Любки та ін.), а також фонди Українського національного лінгвістичного корпусу (http://unlc.icybcluster.org.ua/virt_unlc/), Генерального регіонально анованого корпусу (<http://uacorp.us.org/Kyiv/ua>).

Для наукового обґрунтування фактичного матеріалу використано прийом спостереження над мовними явищами та *описовий* метод, що уможливив послідовну об'єктивну характеристику виявлених іменникових форм. Залучено також корпусно базований метод для перевірки мовних фактів та встановлення сполучуваності досліджуваних одиниць з іншими елементами. За допомогою лінгвоінтерпретаційного методу встановлено функційне навантаження аналізованих форм через зіставлення їх статусу в інших мовах, імовірно-асоціативний аналіз використано для визначення вірогідного сумісного вживання досліджуваних одиниць у відповідних контекстах. Лінгвокогнітивний підхід забезпечує розуміння й ідентифікацію механізмів добору морфологічних форм у дискурсивних практиках, побудові комунікативно-інтенційних моделей. Основу інтенційного методу (адресант → інтенція → текст + комунікативна ситуація) → адресат → декодування → вплив (перлокутивний ефект і/чи комунікативна невдача) становить усвідомлення комунікативної моделі в її ситуативній обтяженості.

1. Основні використовувані поняття й терміни

Використовувані поняття й терміни охоплюють функційно-комунікативну інтенційність, фемінітивність та маскулінативність, де першу визначувано як особливий різновид дискурсивно-мовленнєвої настанови з урахуванням запитів і цінностей соціумно-корпоративних груп. Фемінітивність (↔ фемінативність) репрезентує ознаку жіночості, виражену певними морфологічними і/чи синтаксичними засобами, а фемінність — це характерні риси жіночості (способи поведінки, ролі), відповідно маскулінативність — це ознака чоловічості, а маскулінність — способи й форми соціалізації, індивідуалізації, ідентифікації чоловіків. За твердженням Марії Брус, „наукові лінгвістичні дослідження [...] охоплюють [...] слова *фемінітив*, *фемінатив*, *фемінітивний*, *фемінативний*, *фемінітивність*, *фемінативність*, *фемінізуючий*, *фемінний*, *фемінінний*, *фемінінність*” (тут і далі виділення автора —

А. З.), а „терміни *фемінітив*, *фемінатив* є засобами виділення апелятивів зі значенням особи жіночої статі в межах лексикону” (Брус, 2007, с. 210). Подібне можна співвіднести з поняттями *маскуліний*, *маскуліність*, *маскулінативний*, *маскулінативність* (пор. також Архангельська, 2015, с. 91–94), хоча словотвірний ряд їхніх похідних є істотно біднішим.

За твердженням Стефани Д. Паунович-Родич, у сербській науковій літературі поняття-терміни *маскуліність* і *фемінітет* використовувані поряд із термінами *мушкост* (‘чоловічість’) і *женскост* чи *женство* (‘жіночість’), що певною мірою підтверджує тенденцію до нормалізації поняттєво-термінологічного апарату, вживаного на позначення опозиції чоловічого й жіночого начал не лише в українській, а й в інших слов’янських мовах. Не менш істотним є те, що в цих поняттях відбиті соціальні й культурні конструкти того, що вважається комплексом характеристик, притаманних формам поведінки, які очікувані від жінок і які очікувані від чоловіків у суспільстві у відповідний момент часу (Radulović, 2009, с. 71). Такі й подібні твердження свідчать про кореляцію функційного навантаження категорій фемінітетності та маскулітетності із суспільним статусом чоловіків і жінок, соціальним запитом на відбиття ознак фемінітетності й маскулітетності в мовленнєвих практиках, ціннісними орієнтуваннями мовносоціумних корпоративних груп, потребами територіальних громад та ін. Дослідження фемінітетів є надзвичайно динамічними і в теоретичному (Архангельська, 2019; Семеняк, 2000; Łaziński, 2006; Motschenbacher, 2016; Malocha-Krupa, 2018), і в прикладному (Брус, 2019; Синчак, 2022) аспектах. Актуальними є студіювання фемінітетизації [↔ лінгвофемінітетизації (Степаненко, 2018)] через призму стилістичної нейтральності і/чи експресивності (Малоха-Крупа, 2012), регулярності або нерегулярності творення похідних жіночих назв (Степаненко, 2018; Vondráček, 2011), використання мовного маркетингу для встановлення чинників, що визначають розширення функцій похідних іменників жіночого роду на позначення професій, звань у різних дискурсах.

Узагальнюючи вживання фемінітетів у різних (одно- та різносистемних) мовах, констатуємо, що основна увага дослідників зосереджена на:

1) особливостях утворення фемінітетних похідних (пор., наприклад, зайнятість окремих симетричних форм: *пілот* (*пілотка*) → *пілотеса*; *плавець* (*плавка*) → *плавчиня*; *директор* (*директриса*) → *директорка* та ін.; польськ. *analitik* – *analityczka*, *ekspert* – *ekspertka*, *polityk* – *polityczka*, *superwizor* – *superwizorka*, *web developer* – *web developerka*, але *dyrektor* – *dyrektorka* (директор школи), *profesor* – *profesorka* (шкільна учителька) (див. також Klemensiewicz, 1957, с. 101–119; Kaproń-Czarzyńska, 2006, с. 260–270) і под.;

2) визначенні тематичних груп співвідносних фемінітетів:

а) назви політичних посад (*канцлерка*, *міністерка*, *президентка*, *прем’єрка* та ін.);

б) найменування наукових ступенів, учених звань (*кандидатка, докторка, професорка, доцентка* і под.);

в) назви статусних керівних посад (*завідувачка, менеджерка, начальниця, очільниця, прокурорка* і т. ін.);

г) найменування за виконуваними функціями (*адміністраторка, виборчиня, наглядачка, службовиця* і под.);

г) номінації за фахом (*видавчиня, викладавчиня, дресирувальниця, металургиня, плавильниця, фахівчиня* і под.) і т. ін.;

3) функціях іменникових форм чол. і жінок роду (Загнітко, 2011) і/чи встановленні їхніх функційно-семантичних парадигм із послідовним диференціюванням в останніх низки різновидів на зразок а) узагальнювальний (↔ генералізувальний): *студент, фахівець*

(1) Наш **студент** лівий і скептично налаштований (С. Жадан)¹.

(2) Адже вам знадобиться не лише **лікар**, а й другий **пілот з бортінженером** (Авраменко, 2014, с. 104).

б) номінативно-ситуативний

(3) **Студент** непорозуміло стиснув плечима (Антоненко-Давидович, 1996, с. 145).

в) ідентифікувальний

(4) Я он не **студент**, тільки церковноприходську скінчив (Антоненко-Давидович, 1996, с. 196).

4) соціальному сприйнятті і/чи несприйнятті фемінітивів в обстежуваному просторі. Так, Алла Архангельська зупиняється на ставленні колективу мовців до проблеми фемінізації жіночого лексикону (Архангельська, 2019, с. 198–201), оцінюванні пересічними українськими мовцями фемінітивів і тенденцій фемінізації (Архангельська, 2019, с. 201–279) із простеженням контекстів використання фемінітивів та з'ясуванням ставлення академічних працівників „як законодавців мовної норми до ідей фемінізму загалом, фемінітивів та фемінізації жіночого лексикону зокрема” (Архангельська, 2019, с. 280–298). Розглядаючи тези Й. Неуступного, який обґрунтував власну теорію *мовного менеджменту* з визначальним поняттям *behavior toward languageo* — ставлення до мови (Jerrundd-Neustupný, 1987, с. 69–84), дослідниця аплікує два гасла прихильників фемінізації щодо спротиву їй — це відповідно: норма російської мови та радянзовані феміно-словотвірні „псевдо-струмувачі” (Архангельська, 2019, с. 368).

Попри поширення іменниково-жіночих похідних найменувань, важливим є те, що низка суспільно-дискурсивних практик не цілком схильна до тотального наповнення фемінітивно-настановними інтенціями різних дис-

¹ Для зручності в тексті статті всі фактичні матеріали мають цифрове позначення, що дає змогу повторно не наводити той чи той приклад, а вказувати лише його порядковий номер.

курсів. Так, наприклад, Рада Церков України закликала владу протидіяти „нав’язуванню гендерів”, оскільки „гендерна ідеологія та заперечення ознак маскулітності в чоловіків та жіночності в жінок несе суттєві загрози для інституту сім’ї” (Карловський, 2021). Такий погляд яскраво відбиває не зовсім повну готовність окремих соціальних інституцій до сприйняття новітніх тенденцій у видозміні й динаміці морально-етичних налаштувань (пор., наприклад, у Французькій Республіці в березні 2022 року надали нормативний статус фемінітивам), тому мовний менеджмент має ґрунтуватися на моніторингу різних дискурсивних практик (Архангельська, 2019, с. 246; Белей, 2015, с. 9–10), що дасть змогу вибудувати оптимальну мовно-маркетингову стратегію у використанні таких похідних форм. Один із виявів несприйняття фемінітивів можна спостерігати в *Малому українському романі* Андрія Любки, де головний персонаж вважає:

(5) Понавигадували собі **соціологинь** (виділення наше — А. З.) і **вчителень, міністерок і водійок**, а звучить усе це так паскудно, ніби таким словом хочеш висміяти когось. У них приховано якусь зневажливу образу. Я б не хотів, щоб мене називали якось так (Любка, 2020, с. 37).

У таких і подібних резюмуваннях чітко визначена маскулінативність (герой „ненавидить фемінітиви”) із функційно-комунікативною інтенційністю патріархальної андрогенності (див. також Тараненко, 2021, с. 41–56).

В українській мовленнєвій стихії похідні фемінітиви продуковані певними суфіксами (-к(а), -ин(я), -иц(я), -ес(а), -ев(а)): *декан* – *деканка*, *поет* – *поетка*, *учитель* – *учителька*; *майстер* – *майстриня*, *історик* – *історикиня*, *митець* — *мисткиня*, *синоптик* – *синоптикиня*; *виборець* – *виборчиня*, *видавець* – *видавчиня*, *наставник* – *наставниця*, *письменник* – *письменниця*, *підполковник* – *підполковниця*, *художник* – *художниця*; *декан* – *деканеса*, *клоун* – *клоунеса*, *патрон* – *патронеса*, *поет* – *поетеса*, *стюард* – *стюардеса*; *король* – *королева* (дружина короля й верховна правителька, глава монархії) і под. або ж найменування статті відображено аналітично (*пані сержант*, *пані лейтенант*, *пані капітан*, *пані підполковник*, *пані генерал-лейтенант*). Одні з таких суфіксів є регулярні й досить частотні (-иц(я), -к(а), -ин(я)), інші — нерегулярні й мало частотні (-ес(а), -ев(а)). Останні охоплюють досить вузьке коло іменникових утворень (*королева*) або ж конкурентно паралельні форми (*адвокатка* – *адвокатеса*, *деканка* – *деканеса*, *поетка* – *поетеса*, *клоунка* – *клоунеса*). До того ж похідні акумулюють у собі узусну маркованість суфіксів, де -к(а) є розмовним, а -ин(я) — урочистим, -ес(а) — експресивно насиченим. За твердженням О. Синчак, зростання словотвірного потенціалу суфікса -ин(я) свідчить про повернення української мови до „центральноєвропейського мовного союзу” (Ю. Шевельов) та активну деколонізацію (Синчак, 2022). Оказіонально мовленнєві форми із суфіксом -и(а) на зразок *деканши*, *директорши*, *генеральши*, *прокурорши*, *професорши* належать до дискурсивно закріплених і рідко вживаних:

(6) **Деканша** в мене — пані розуміюча (Карпа, 2004, с. 12).

(7) **Прокурорша** запросила по два роки хімії п'ятьом (Пашківський, 1993, с. 68).

(8) А як почуває себе **професорша**? (Багмут, 1973, с. 27).

(9) — А смоли б вам гаряченької. З ацетоном, з меленим склом, з протертим полинчиком-чорнобилем, — незлоливо прокоментувала **директорша** (Яворівський, 2008, с. 78).

Формулюючи питання про функційно-комунікативну інтенційність фемінітивності, варто взяти до уваги, що низка тверджень про відсутність фемінітивів від співвідносних іменникових форм із дієслівним коренем (*винороб, землемір, оброблювач*), афіксоїдами *-граф, -лог* (*рентгенограф, фотограф, астролог, стоматолог, травматолог*) чи найменувань військових звань і посад (*лейтенант, майор, майстер-сержант*) (Шпітько, 2010, с. 383) за вельми короткий час вимагає істотного коригування, пор.:

(10) Раїса-**лейтенантша** стоїть у вікні в білій нічній сорочці (Яворівський, 2008, с. 142).

(11) **Полковниця** викликала машину з ад'ютантом (Загребельний, 1978, с. 101).

Похідні утворення, зафіксовані у (10), (11), з'явилися в авторських практиках ще до публікації О. Шпітько, але це не вплинуло на застереги дослідниці, оскільки її твердження стосувалося низки інституційно-дискурсивних практик — офіційно-ділових, адміністративно-управлінських і под., а також повноцінного функціонування в інших статусних навантаженнях. Останні зазвичай усталені з орієнтуванням на радянізовану практику. До пом'якшених аргументів науковиці можна було б додати поширені твердження про фемінітиви як такі, що мають:

1) низький рівень естетичності (певний дискомфорт, епатажність і под.);

2) надлишковість (форми іменниково-чоловічого роду у функційно-семантичній парадигмі охоплюють і позначення осіб жіночої статі — номінативно-актуалізувальна функція:

(12) **Хірург** швидко **оглянула** пораненого (Степко, 2001, с. 5).

і найменування осіб чоловічої статі та ін.);

3) несистемний характер (несистемність таких утворень нав'язана в 30-ті роки ХХ ст. у зв'язку із силовим переорієнтуванням української правописної практики на російськомовну (Загнітко, 2020, с. 46–68), вона залишалася актуальною до кінця ХХ – початку ХХІ століть, аж до прийняття нового правопису (до 2019 р.) [див. Український правопис, 2019]);

4) розмивають нормативність іменниково-морфологічних форм. Останнє не зовсім корелює з українською літературною тяглістю, оскільки основу норм української літературної мови становить народно-розмовна стихія, у межах якої легко продукуються жіночі лексеми. Так, у Словнику за редакцією Б. Грінченка зафіксовано 935 таких утворень (Фекета, 1968, с. 165–168), у Словнику 1970–1980 — близько 3500 (щоправда, у значної частини з них наявні ремарки *зневажл., рідко, розм.*), а Вебсловник О. Синчак містить уже

2000 фемінітивів (2022), які авторка чи не вперше витлумачує без покликання на твірні форми чол. роду: *гуморесниця*, *гуморесниць*; ч. *гуморесник авторка або виконавиця гумористичних творів* (2002). Стихія ожіночення іменників на позначення фаху, статусу, звання була активною у 20-ті роки ХХ ст. (піднімала питання Іванна Блажкевич у статті *Як писати?* в журналі *Жіноча доля* [1931]), що зазнала силового згортання у 30-ті під настановою уніфікації, тобто колонізації, використання форм іменниково-чоловічого роду.

За твердженням Я. Пузиренко, у вживанні фемінітивів чітко простежуювані традиційний та гендерочутливий підходи, де перший охоплює консервативний (послідовне збереження функційного статусу форм чол. роду) і нейтральний (фемінітиви вживані лише в окремих дискурсивних практиках — художній, почасти публіцистичній) різновиди. У межах другого диференційовані — поміркований (уникнення форм чол. роду лише в прагматично-маркованих ситуаціях) та радикальний (повсюдне використання форм жін. роду в однині та множині) варіанти.

2. Фемінітиви та гендерні цінності

На відміну від української, наприклад, у німецькій мові за соціальної потреби практично кожний іменник у формі чол. роду постає твірним для фемінітива: *der Dichter* → **die Dichterin** (*поет* → *поетеса*), *der Graff* → **die Gräfin** (*граф* → *графиня*), *der Kanzler* → **die Kanzlerin** (*канцлер* – *канцлерка* ↔ *канцлериня*), *der Kellner* → **die Kellnerin** (*офіціант* → *офіціантка*), *der König* → **die Königin** (*князь* → *княгиня*), *der Lehrer* → **die Lehrerin** (*учитель* → *учителька*), *der Prinz* – **die Prinzessin** (*принц* → *принцеса*), *der Student* → **die Studentin** (*студент* → *студентка*), *der Schüler* → **die Schülerin**² (*учень* → *учениця*). Кожний із них має повноцінне функціонування, а регулярний суфікс *-in-* не містить емоційно-забарвленого відтінка. Використання іменникових фемінітивів є цілком мотивованим у низці дискурсивних практик — публіцистичних, інформаційно-аналітичних та ін., що істотно знижує гендерну асиметрію. Навіть більше — в німецькій мові похідні фемінітиви мають повноцінну парадигму множини (на відміну від української), оскільки остання утворювана регулярно через приєднання відповідного суфікса: *die Lehrerin* → **die Lehrerinnen**, *die Studentin* → **die Studentinnen**, *die Schauspielerin* → **die Schauspielerinnen**³. У німецькомовній стихії утвердилася суспільна прак-

² У цьому разі не розглядається питання внутрішнього перетворення іменникової форми: 1) зміна наголосу (*der Professor* [pro'fesoʁ] → *die Professorin* [profɛ'so:rin]); 2) перетворення голосного в умлаут у похідному (*der Arzt* [a:rtst] → *die Ärztin* [ɛ:rtstin]; *der Koch* [koch] → *die Köchin* [k'o:chin]).

³ Кваліфікація суфікса як *-innen* вимагає уточнення, бо в такому разі дефінують фемінітивну множину як похідність від форм чоловічого роду, а суфікс — як цілісність, хоча

тика використання двох іменниково-морфологічних форм роду і в однині, і в множині у зверненні до осіб за фахом, соціальним статусом і под. У зв'язку з поширенням квір-теорії та обґрунтуванням права на існування ставево-гендерної „іншості” в німецькій мові сформувався гендергеп — символ підкреслення (зірочка, штрих) між основною частиною та закінченням лексеми для вирівнювання всіх гендерів, бо гендер — це не лише чоловіче й жіноче начало, пор. гендергеп в іменників і прикметників у корпоративному звертанні: *Liebe Schüler_innen/ liebe Schüler*innen/ liebe Schülerinnen und Schüler* (приклад із: Феминитиви, 2020), пор.: *liebe_r Mitarbeiter* (гендергеп, шановий працівник) → *liebe*r Mitarbeiter*in* (*— шановний працівник) → *lieber Mitarbeiter* (спільний чол. рід ↔ узагальнений чол. рід) → *liebe Mitarbeiterin, lieber Mitarbeiter* (повна форма з указівкою обох родів — *шановні працівниці, шановні працівники*). Гендергеп (його варіанти) поширений у феміністських, освітньо-університетських та інших дискурсивних практиках. У сучасній германістиці активно заперечують доцільність гендергепа (Рудольф Ташнер, Крис Лонер, Конрад Лісман та близько 800 фахівців Австрії написали відповідного листа з мотивацією недоцільності використання таких форм; пор. подібний погляд Петера Айзенберга [Eisenberg, 2013]).

Здавалося б, демократичні тенденції в німецькому суспільстві, належно відображені в мові, знайдуть послідовний розвиток, але на перешкоді постали:

- а) усталені суспільні стереотипи;
- б) відхилення від закону мовної економії;
- в) відступ від традиції використання форм чол. роду;
- г) формування емоційно-оцінних похідних форм і конструкцій на позначення „інакшості” та ін.

3. Суспільні чинники фемінітивності

Суспільний запит на іменниково-морфологічні похідні форми жін. роду визначений:

- 1) психологічними (формування паритету осіб, підвищення статусу гендерно означеної особи, послідовне подолання мізогінії):

(13) На 12 постерах розповідається про визначних **біологинь, нейрофізіологинь, математикинь та фізикинь** (Катаєва, 2021, с. 3)⁴.

остання досить суперечлива. Швидше можна стверджувати наявність особливого форманта *-nep*, маркованість якого закріплена морфологічно — носій морфологічного значення.

⁴ Розвиваючи твердження А. Архангельської про те, що фемінітиви „семантично, прагматично і стилістично не рівнозначні своїм чоловічим корелятам” (Архангельська, 2013, с. 298), зауважимо: такий статус є наслідком соціумного ставлення до фемінітивів, тяглістю патріархальної (швидше — андрогенної) традиції, яка може поступово трансформуватися

2) соціальними ↔ соціально-політичними (рівність в усіх сферах громадського життя й управління держави):

(14) **Прем'єрка** Фінляндії закликала обговорити можливість 4-денного робочого тижня (Прем'єрка Фінляндії хоче обговорити можливість 4-денного робочого тижня. *Європейська правда*. 8.01.2020).

(15) «Європейська правда» зустрілася з **президенткою** Естонії Керсті Кальюлайд у Києві 23 серпня (Сидоренко, 2021).

(16) Відео виступу **посадовиці** поширилось у соцмережах (Сітнікова, 2021).

3) гендерними і/чи статевими (подолання упередженості, сексизму та ін.):

(17) Інна Кузнецова: 25 лютого — 150 років з дня народження **лицареси** української літератури Лесі Українки чи Лариси Петрівни Косач (Радіо «Свобода». 20.02.2021).

(18) ДБР у Києві встановило, що **адвокатеса** вирішила обманом заволодіти грошима підприємця (Адвокатеса за «вирішення» ... *AgroNews*. 20.10.2021).

(19) Марина Карпій — відома українська **фотографиня** у жанрі portrait wedding (Тараненко, А., 2021).

4) культурно-історичними ↔ культурно-еволюційними (перервана тяглість природного розвитку):

(20) **Військовослужбовиця** брала участь у вивезенні людей з Кабула (Пристанська, 2021).

(21) **Медикиня** порадила замінити жирне м'ясо їжею з низьким вмістом холестерину (Кардіолог назвала три шкідливі продукти в будь-якому віці. 20.10.2021).

5) когнітивно-поведінковими (сприйняття власного *Я* на тлі інших, але аж ніяк не спроба поставити себе на місце співрозмовника):

(22) **Я нутриціологиня**. **Нутриціологиня** Анна Дробишева повідомила, що в раціоні потрібен овоч, який допоможе печінці та впорається з підвищеним тиском (Яремчук, 2021).

та іншими чинниками. Розширення суспільного статусу фемінітивів як одного з виявів фемінітивності підтверджене окремими нормативними актами⁵, також спостережуване і в інших мовах, що зазнали поступової деколонізації. Так, наприклад, у Молдові уряд затвердив новий класифікатор професій, де фемінітиви в румунській мові постали симетричними: *filosofi* ↔ *filosoafe*, *regizori* ↔ *regizoare*, *ingineri* ↔ *inginere*, *meteorologi* ↔ *meteorologe*,

в гендерно-рівноважну (Motschenbacher, 2016, с. 65–68). Остання найпоспідовніше, не без спротиву, прогресує в німецькомовній традиції з її домінаційними протестантськими цінностями. Розширення дискурсивних практик із повноцінним використанням фемінітивів в українській мові свідчить про поступове вирівнювання не лише формальної, а і функційної бінарності суспільних поглядів.

⁵ 18.01.2020 р. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України офіційно дозволило використання фемінітивів на позначення посад працівниць у кадровій документації (похідні мають утворюватися за правописними приписами та відповідати класифікатору професій).

agricultori ↔ *agricultoar* та ін. Класифікатор передбачає використання фемінітивів і в російській мові в Молдові.

У сучасному граматичному ладі української та почасти в інших слов'янських мовах відбито нерівнорядно виявлені тенденції суспільно-соціальної моди (певною мірою епатажності як самоідентифікації) на похідні фемінітиви, дискусійності на природність і/чи штучність їх використання в різних дискурсивних практиках. Збільшення кількості таких утворень ніяк не розхитує основ андроцентровості української та низки інших слов'янських мов, водночас відбиває новітні чинники впливу на граматичну норму категорійних форм роду, зменшуючи хронологічні межі її кодифікації. Активізована опозиція фемінітивності та маскулінативності в граматичному ладі мови в множині своїх функцій повноцінно ніяк не покриває всіх запитів кожної монолінгвоперсона зокрема та полілінгвоперсона загалом, оскільки лінгвоперсоналізм наперед визначає можливість не лише нав'язуваного мовною спільнотою використання певної форми роду, а й право самостійного вибору. Останній передбачає реалізацію лінгвоіндивідуалізації в соціумно-гендерній номінації.

Висновки

Лінгвіст має враховувати те, що питання використання фемінітивів є суспільно заангажованим, перебуває в полі уваги політиків, управлінців, медійників та ін., що й визначає чи окреслює різні силові поля їхнього вжитку — від номінального до реального. Фемінітиви — це один із виявів категорійного поля фемінітивності та загальної картини структурування суспільства. Номінальне використання фемінітивів охоплює різноманітні тенденції їхнього використання з опертям на тезу — час велить чи так усталено, а реальне вживання містить декілька векторів, з-поміж яких істотними постають: функційне розширення статусу жінки в суспільстві, наголошення її рівності в офіційно-управлінському ландшафті, послаблення радянізованих традицій орієнтування на сусідні мовні практики, здебільшого російськомовні та ін. Усталення граматичних норм є доволі тривалим, тому активно продюковані неофемінітиви мають пройти не лише оцінку часом, а й випробування їхнього сприйняття різними поколіннями і, відповідно, використання в усіх дискурсивних практиках.

Перспективним є формування паралельного реєстру фемінітивів різних слов'янських і неслов'янських мов, що дасть змогу виявити спільні та відмінні тенденції в їх творенні, а діагностування їхнього статусу в національних корпусах текстів — простежити закріплення в дискурсивних практиках.

Бібліографія

- Авраменко, О. (2014). *Первісна. У вирі пророцтв*. Київ: Дніпро [Avramenko, O. (2014). *Pervisna. U vyri prorotstv*. Kyuyiv: Dnipro].
- Адвокатеса за «вирішення» земельних питань в Мін'юсті вимагала \$160 тис. *AgroNews*. 23.04.2021. Електронний ресурс: <http://surl.li/jesri> [Advokatesa za «vyrishennya» zemel'nykh pytan' v Min'yusti vymahala \$160 tys. *AgroNews*. 23.04.2021. Elektronnyy resurs: <http://surl.li/jesri>].
- Антоненко-Давидович, Б. (1996). *Вибране: повісті, оповідання, новели*. Київ: Дніпро [Antonenko-Davydovych, B. (1996). *Vybrane: povisti, opovidannya, novely*. Kyuyiv: Dnipro].
- Архангельська, А. (2015). Термінний апарат сучасної лінгвогендерології: проблеми і перспективи становлення. *Людина. Комп'ютер. Комунікація*, 2, с. 91–94 [Arkhanhel's'ka, A. (2015). Terminnyu ararat suchasnoyi lnhvohenderolohiyi: problemy i perspektyvy stanovlennya. *Lyudyna. Komp'yuter. Komunikatsiya*, 2, s. 91–94].
- Архангельська, А. (2019). *Femina gognita. Українська жінка у слові та словнику*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго [Arkhanhel's'ka, A. (2019). *Femina gognita. Ukrayins'ka zhinka u slovi ta slovnyku*. Kyuyiv: Vydavnychyy dim Dmytra Buraho].
- Багмут, І. (1973). *Пригоди чорного kota Лапченка, описані ним самим*. Київ: Веселка [Bahmut, I. (1973). *Pryhody chornoho kota Lapchenka, opysani nym samym*. Kyuyiv: Veselka].
- Белей, Л. (2015). Мовний маркетинг як інструмент мовної політики. *Мовознавство*, 5, с. 3–12 [Beley, L. (2015). Movnyu marketynh yak instrument movnoyi polityky. *Movoznavstvo*, 5, s. 3–12].
- Беркутова, В. (2019). Феминитивы в русском языке: лингвистический аспект. *Филологический аспект*, 1 (45), с. 7–26 [Berkutova, V. (2019). Feminitivy v russkom yazyke: lingvisticheskiy aspekt. *Filologicheskyy aspekt*, 1 (45), s. 7–26].
- Брус, М. (2007). Поняття з основою фемін- у контексті сучасної української лінгвістики. *Лінгвістичні студії*, 16, с. 210–214 [Brus, M. (2007). Ponyattya z osnovoyu femin- u konteksti suchasnoyi ukrayins'koyi lnhvistyky. *Lnhvistychni studiyi*, 16, s. 210–214].
- Брус, М. (2019). *Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: в 2-х ч.* Івано-Франківськ: ДВНЗ „Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” [Brus, M. (2019). *Feminityvy v ukrayins'kiy movi: heneza, evolyutsiya, funktsionuvannya: V 2-kh ch.* Ivano-Frankivs'k: DVNZ „Prykarpats'kyu natsional'nyy universytet imeni Vasylia Stefanyka”].
- Вихованець, І., Городенська, К., Загнітко, А., Соколова, С. (2017). *Грамати́ка сучасної української літературної мови*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго [Vykhovanets', I., Horodens'ka, K., Zahnitko, A., Sokolova, S. (2017). *Hramatyka suchasnoyi ukrayins'koyi literaturnoyi movy*. Kyuyiv: Vydavnychyy dim Dmytra Buraho].
- Гінзбург, М. (2012). Професійні назви як дзеркало гендерної рівності. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*, 24, с. 6–26 [Hinzburh, M. (2012). Profesiyni nazvy yak dzerkalo gendernoyi rivnosti. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchal'nykh zakladakh*, 24, s. 6–26].
- Жадан, С. *Anarchy in the UKR*. Електронний ресурс: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/jj/zhadan-sergij/3191-sergij-zhadan-anarchy-in-the-ukr> [Zhadan, S. *Anarchy in the UKR*. Elektronnyy resurs: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/jj/zhadan-sergij/3191-sergij-zhadan-anarchy-in-the-ukr>].
- Загнітко, А. (2020). Мовносоціумна об'єктивно-дискурсивна мотивованість прескрипцій. *Славистика*, 24/2, с. 46–68 [Zahnitko, A. (2020). Movnosotsiumna ob'yektyvno-dyskursyvna motyvovanist' preskryptiy. *Slavistika*, 24/2, s. 46–68].
- Загнітко, А. (2022). Сексизм і фемінізм у мовносоціумному просторі: граматичні виклики. *Slavica Wratislaviensia*, 175, с. 87–97 [Zahnitko, A. (2022). Seksyzm i feminizm u movnosotsiumnomu prostori: hramatychni vyklyky. *Slavica Wratislaviensia*, 175, s. 87–97].

- Загребельний, П. (1978). *В-ВАН!* Київ: Радянський письменник [Zahrebel'nyu, P. (1978). *V-VAN!* Kyiv: Radyans'kuu pys'mennyk].
- Захлюпаная, Н. (1984). *Субстантивныя образования с суффиксом -ка в современном украинском языке*: автореферат диссертации кандидата филологических наук. Ужгород: Ужгородский университет [Zakhlyupanaya, N. (1984). *Substantivnyye obrazovaniya s suffiksom -ka v sovremennom ukrainskom yazyke*: avtoreferat dissertatsii kandidata filologicheskikh nauk. Uzhgorod: Uzhgorodskiy universitet].
- Кардіолог назвала три шкідливі продукти в будь-якому віці. (11.10.2021) *Beautytips.kyiv.ua*. Електронний ресурс: <http://surl.li/jeswp> [Kardiolog nazvala try shkidlyvi produkty v bud'yakomu vitsi. *Beautytips.kyiv.ua*. Elektronnyy resurs: <http://surl.li/jeswp>].
- Карловський, Д. (30.09.2021). Рада Церков закликала владу протидіяти «нав'язуванню гендеру». *Українська правда*. Електронний ресурс: <http://surl.li/jetsc> [Karlovskiy, D. (30.09.2021). Rada Tserkov zaklykala vladu protydiyaty «nav'yazuvannu genderu». *Ukrayins'ka pravda*. Elektronnyy resurs: <http://surl.li/jetsc>].
- Карпа, І. (2004). *50 хвилин трави*. Харків: Фоліо [Karpa, I. (2004). *50 khvylyn travy*. Kharkiv: Folio].
- Катаєва, М. (14.09. 2021). Українські науковиці «захопили» станцію метро. *Вечірній Київ*. [Kataeva, M. (2021). *Ukrayins'ki naukovytsi „zakhopyly” stantsiyu metro. Vechirniy Kyiv*].
- Клименко, Н. (2010). Родова категоризація іменників у сучасній українській та новогорещькій мовах. *Studia linguistica*, 4, с. 11–23 [Klymenko, N. (2010). Rodova katehoryzatsiya imennykiv u suchasniy ukrayins'kiy ta novohrets'kiy movakh. *Studia linguistica*, 4, s. 11–23].
- Космеда, Т., Карпенко, Н., Осіпова, Т., Саліонович, Л., Халіман, О. (2014). *Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика*. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Дрогобич: Коло [Kosmeda, T., Karpenko, N., Osipova, T., Salionovych, L., Khaliman, O. (2014). *Henderna linhvistyka v Ukraini: istoriya, teoretychni zasady, dyskursyvna praktyka*. Kharkiv: Kharkivs'kyu natsional'nyu pedahohichnyu universytet imeni H. S. Skovorody; Drohobych: Kolo].
- Любка, А. (2020). *Малий український роман*. Чернівці: Меридіан Черновіц [Lyubka, A. (2020). *Malyu ukrayins'kyu roman*. Chernivtsi: Merydian Chernovits].
- Малоха-Крупа, А. (2012). Фемінізація сучасної польської мови. *Проблеми слов'янознавства*, 61, с. 129–136 [Malokha-Krupa, A. (2012). Feminizatsiya suchasnoyi pol's'koyi movy. *Problemy slov'yanoznavstva*, 61, s. 129–136].
- Огієнко, І. (Митрополит Іларіон) (2011). *Наша літературна мова: Як писати й говорити по-літературному. Мовні нариси*. Київ: Наша культура і наука [Ohiyenko, I. (Mytropolyt Parion) (2011). *Nasha literaturna mova: Yak pysaty y hovoryty po-literaturnomu. Movni narysy*. Kyiv: Nasha kul'tura i nauka].
- Паунович Родіч, С. (2019). *Стереотип жене у језичкој слици света словака и серба*: докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду [Paunović Rodić, S. (2019). *Stereotip žene u jezičkoj slici sveta slovaka i serba*: doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu].
- Пашківський, Є. (1993). *Осін для ангела*. Львів: Піраміда [Pashkivskiy, Ye. (1993). *Osin' dlya anghela*. L'viv: Piramida].
- Плачинда, Г. (2018). *Словничок фемінітивів для пресофіцерів та пресофіцерок теориторіальних управлiнь Державної служби України з надзвичайних ситуацій*. Київ. Електронний ресурс: http://www.wicc.net.ua/media/Slovnyk_fem.pdf [Plachynda, H. (2018). *Slovnychok feminiviv dlya presofitseriv ta presofitserok teorytorial'nykh upravlin' Derzhavnoyi sluzhby Ukrayiny z nadzvychaynykh sytuatsiy*. Kyiv. Elektronnyy resurs: http://www.wicc.net.ua/media/Slovnyk_fem.pdf].
- Прем'єрка Фінляндії хоче обговорити можливість 4-денного робочого тижня (1.08.2020). *Європейська правда*. Електронний ресурс: <http://surl.li/jezpt> [Prem'yerka Finlyandiyyi khoche obhovoryty mozhlyvist' 4-dennoho robochoho tyzhnya (2020). *Yevropeys'ka pravda*. Elektronnyy resurs: <http://surl.li/jezpt>].

- Пристяньська, Н. (25.09.2021). У США на американську службовицю напали афганські біженці. *24 канал*. Електронний ресурс: <http://surl.li/jestv> [Prystyans'ka, N. (2021). U SSHa na amerykans'ku sluzhbovytsyu napaly afhans'ki bizhentsi. *24 kanal*. 25.09. Elektronnyy resurs: <http://surl.li/jestv>].
- Пузыренко, Я. (2005). *Агентивно-професійні назви осіб жіночої статі в лексикографічному описі та узусі*: автореферат дисертації кандидата філологічних наук. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка [Puzyrenko, Ya. (2005). *Ahentyvno-profesiyini nazvy osib zhinochoyi staty v leksykohrafichnomu opysi ta uzusi*: avtoreferat dysertatsiyi kandydata filolohichnykh nauk. Kyuyiv: Kyuyivs'kyu natsional'nyu universytet imeni Tarasa Shevchenka].
- Семенюк, С. (2000). *Формування словотвірної системи іменників із модифікаційним значенням жіночої статі в новій українській мові*: автореферат дисертації кандидата філологічних наук. Запоріжжя: Запорізький національний університет [Semenyuk, S. (2000). *Formuvannya slovotvirnoyi systemy imennykiv iz modyfikatsiyum znachennyam zhinochoyi staty v noviy ukrayins'kiy movi*: avtoreferat dysertatsiyi kandydata filolohichnykh nauk. Zaporizhzhya: Zaporiz'kyu natsional'nyu universytet].
- Сидоренко, С. (8.25.2021). Президентка Естонії: Україні знадобиться зо 20 років для готовності до членства в ЄС. *Європейська правда*. Електронний ресурс: <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2021/08/25/7126983/> [Sydorenko, S. (2021). Prezidentka Estoniyi: Ukrayini znadobyt'sya zo 20 rokov dlya hotovnosti do chlenstva v YES. *Yevropeys'ka pravda*. Elektronnyy resurs: <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2021/08/25/7126983/>].
- Синчак, О. (2022). *Вебсловник жіночих назв української мови*. Львів. Електронний ресурс: <https://cutt.ly/plztADk>; https://r2u.org.ua/html/femin_details.html [Synchak, O. (2022). *Vebslovnnyk zhinochykh nazv ukrayins'koyi movy*. Lviv. Elektronnyy resurs: <https://cutt.ly/plztADk>; https://r2u.org.ua/html/femin_details.html (dostup: 20.10.2021)].
- Сітнікова, І. (16.09.2021). Посадовиця Чорноморської міськради привітала мера з днем народження танцем із Лебединого озера. *Hromadske*. Електронний ресурс: <https://hromadske.ua/posts/posadovicya-chornomorskoyi-miskradi-privitala-mera-z-dnem-narodzhennya-tancem-z-lebedinogo-ozera> [Sitnikova, I. (16.09.2021). Posadovytsya Chornomors'koyi mis'krady pryvitala mera z dnem narodzhennya tantsem iz Lebedynoho ozera. *Hromadske*. Elektronnyy resurs: <https://hromadske.ua/posts/posadovicya-chornomorskoyi-miskradi-privitala-mera-z-dnem-narodzhennya-tancem-z-lebedinogo-ozera>].
- Степаненко, М. (2018). Сучасна лінгвофемінізація: родова диференціація, перифрастична номінація. *Лінгвістичні дослідження*, 47, с. 78–90 [Stepanenko, M. (2018). Suchasna lnhvofeminizatsiya: rodova dyferentsiatsiya, peryfrastychna nominatsiya. *Linhvistychni doslidzhennya*, 47, s. 78–90].
- Степко, Н. (12.11.2001). Медики знайшли новий спосіб допомоги пораненим. *Урядовий кур'єр* [Stepko, N. (12.11.2001). Medyky znayshly novyy sposib dopomohy poranenym. *Uryadovyy kur'yer*].
- Сулима, М. (1928). *Українська фраза: коротенькі дослідження*. Харків: Рух [Sulyma, M. (1928). *Ukrayins'ka fraza: koroten'ki doslidzhennya*. Kharkiv: Rukh].
- Тараненко, А. (04.01.2021). Українська фотографія — Марія Карпій: Наші діти — грузайнці. *Українська правда*. Електронний ресурс: <http://surl.li/jetbj/> [Taranenko, A. (04.01.2021). Ukrayins'ka fohotrafunya — Mariya Karpiy: Nashi dity — hruzayintsi. *Ukrayins'ka Pravda*. Elektronnyy resurs: <http://surl.li/jetbj/>].
- Тараненко, О. (2021). *Андроцентризм у системі мовних координат і сучасний гендерний рух*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго [Taranenko, O. (2021). *Androtsentryzm u systemi movnykh koordynat i suchasnyu hendernyy rukh*. Kyuyiv: Vydavnychyy dim Dmytra Buraho].
- Український правопис* (2019). Київ: Наукова думка [Ukrayins'kyu pravopys (2019). Kyuyiv: Naukova dumka].

- Фекета, І. (1968). *Жіночі особові назви в українській мові (творення і вживання)*: дисертація кандидата філологічних наук. Ужгород: Ужгородський університет [Feketa, I. (1968). *Zhinochi osobovi nazvy v ukrayins'kiy movi (tvorennya i vzhyvannya)*: dysertatsiya kandydata filolohichnykh nauk. Uzhhorod: Uzhhorods'kyu universytet].
- Фемінативы (2020). *Фемінативы в німецькій мові*. Електронний ресурс: <http://surl.li/jeonp> [Feminativy (2020). *Feminativy v nemetskom yazyke*. Elektronnyy resurs: <http://surl.li/jeonp>].
- Шпїтько, І. (2010). Фемінативы з формантом *-ка* в українській і словацькій мовах. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство*, 18, вип. 16, с. 383–388 [Shpit'ko, I. (2010). *Feminityvy z formantom -ka v ukrayins'kiy i slovats'kiy movakh*. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya: Movoznavstvo*, 18, vyp. 16, s. 383–388].
- Яворівський, В. (2008). *Марія з полином у кінці століття*. Київ: Фенікс [Yavoriv's'kyu, V. (2008). *Mariya z polynom u kintsi stolittya*. Kyiv: Feniks].
- Яремчук, О. (03.11.2021). Лікар розповіла, який овоч знижує тиск та зміцнює печінку. *Жіночий світ*. Електронний ресурс: <https://wworld.com.ua/health/90728> [Yaremchuk, O. (03.11.2021). *Likar rozpovila, yakyy ovoch znyzhuye tysk ta zmitsnyuye khvorobu*. *Zhinochyu svit*. 03.11. Elektronnyy resurs: <https://wworld.com.ua/health/90728>].
- Eisenberg, P. (2013). *Grundriss der deutschen Grammatik*. B. 1: Das Wort. 4. Auflage. Stuttgart: Metzler.
- Jernudd, B., Neustupný, J. (1987). Language planning: for whom. B: L. Laforge (ред.). *Proceedings of the International Colloquium on Language Planning*. Quebec: Les Presses de L'Universite Laval, с. 69–84 Електронний ресурс: https://lmtjapan.files.wordpress.com/2015/02/1987_jernuddjvn_planing.pdf.
- Grybosiova, A. (2006). Feministyczne reinterpretacje językowego obrazu świata Polaków. *Poradnik Językowy*, 6, с. 74–79.
- Карпош-Чарзыńska, І. (2006). *Żeńskie neologizmy osobowe z formantem -ka we współczesnej polszczyźnie*. *Język Polski*, 86, с. 260–270.
- Керпінська, А. (2007). „Pani prezydent” czy „pani prezydentka”? *Poradnik Językowy*, 3, с. 79–81.
- Klemensiewicz, Z. (1957). Tytuły i nazwy zawodowe w świetle teorii i praktyki. *Język Polski*, 37, с. 101–119.
- Łaziński, M. (2006). *O panach i paniach: Polskie rzeczowniki tytułowe i ich asymetria rodzajowo-plciowa*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN.
- Malocha-Krupa A. (ред.). (2015). *Słownik nazw żeńskich polszczyzny*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Malocha-Krupa, A. (2018). *Feminatywum w uwikłaniach językowo-kulturowych*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Motschenbacher, H. (2016). A Poststructuralist approach to structural gender linguistics: Initial considerations. B: *Gender, Language and the Periphery: Grammatical and Social Gender from the Margins*. Amsterdam, с. 65–88.
- Radulović, L. (2009). *Pol/rod i religija: konstrukcija roda u narodnoj religiji Srba*, Beograd: Filozofski fakultet.
- Richtiges und gures Deutsch* (2016). *Das Wörterbuch der sprachlichen Zweifelstätte*. B. 9. Berlin: Biographisches Institut.
- Manuel, M. C. (2019). Sobre sexismo lingüístico y visibilidad de la mujer (2012): lecturas imprecisas y tópicos infundados asociados al „informe BOSQUE”. *Archivum*, 69, с. 7–41.
- Vondráček, M. (2011). Rod. B: F. Štricha (ред.). *Kapitoly z české gramatiky*. Praha: Academia, с. 570–606.
- Wippermann, G. (2017). *Männer Perspektiven. Auf dem Weg zu mehr Gleichstellung?* Penzberg: DELTA-Institut für Sozial- und Ökologieforschung.